

**SLOVENSKÍ AGRÁRNÍCI A LUDÁCI.
POHLED NA VZÁJOMNÉ VZŤAHY V ROKOCH 1935–1938**

MICHAL MARTĀK

The study deals with mutual relations of the two most significant political parties in Slovakia in the period of 1935–1938 following the press, primary and secondary sources. The study presents efforts to cooperate via support of the People's Party to enter the government in the background of the crisis of the peace system, growing tensions in international relations and a deepening of national issues related to the elections in 1935. The course of negotiations defines mutual relations of the last years of the first Czechoslovak Republic. The political attitudes of both parties are obvious even during presidential elections of E. Beneš. The special lines are dedicated to the relations during the 20th anniversary of the republic and they indicate changes in the position of the both parties which led to their merger after October 6, 1938.

Key words: The Slovak People's Party; the Agrarian Party in Slovakia; relationships 1935–1938.

Vzájomné vzťahy agrárnej strany na Slovensku a ľudovej strany sa ukázali v dvadsiatych aj v prvej polovici tridsiatych rokov 20. storočia ako komplikované. Inak tomu nebolo ani v posledných troch rokoch trvania prvej ČSR, teda na pozadí krízy mierového systému a zintenzívňovania medzinárodného napätia, ale najmä v období vyvrcholenia aktivít autonómistického hnutia pri riešení slovenskej otázky formou uplatnenia slovenskej autonómie.

Cieľom príspevku je odpovedať na to, akým spôsobom v tomto období vnímali a prezentovali stránicke periodiká najdôležitejšie kultúrno-spoločenské i politické udalosti a ako tieto ohlasy vplývali na ich zrejmy konkurenčný vzťah. Opierame sa pri tom predovšetkým o tlačový orgán agrárnej strany na Slovensku Slovenský denník, sčasti i ústredný denník Republikánskej strany maloroľníckeho a zemedelského ľudu Venkov na jednej strane, na strane druhej je to, pochopiteľne, hlavný stranický časopis ľudovej strany Slovák. Neopomíname ani iné dobové periodiká, pramenný materiál či súvisiacu (aj keď nevyčerpávajúcu) sekundárnu literatúru. Samozrejme, obdobiu rokov 1935–1938 je v slovenskej historiografii venované značné množstvo prác, ktoré si všimajú celú škálu s ním súvisiacich problémov a otázok. Za všetky možno spomenúť najmä práce V. Bystrického či doposiaľ najkomplexnejšiu monografiu od R. Arpáša,¹ ktorá ponúka i prehľad prác týkajúcich sa sledovanej problematiky. Avšak práce, ktoré by explicitne súviseli s riešením vzťahu dvoch najsilnejších politických strán na Slovensku v medzivojnovom období, sú doposiaľ len dve a v chronologickom slede sledujú ich spoločné pôsobenie v colno-kongruovej koalícnej vláde v rokoch 1927–1929² i ich pomer v prvej polovici 30. rokov.³ Predkladanú štúdiu je preto možné chápať ako ich pokračovanie, ktoré začíname súvislosťami s parlamentnými voľbami v roku 1935.

¹ ARPÁŠ, R.: *Autonómia: víťazstvo alebo prehra? Vyvrcholenie politického zápasu HSLS o autonómiu Slovenska*. Bratislava 2011.

² ZEMKO, M.: *Začiatok a koniec jedného koalíčného partnerstva. (K vzťahu medzi Milanom Hodžom a jeho agrárnou stranou a Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou v rokoch občianskej koalície)* In: Pekník, M. (ed.): Milan Hodža a agrárne hnutie. Bratislava 2008, s. 114–128.

³ MARTĀK, M.: *K vzťahom agrárnej strany na Slovensku a HSLS v prvej polovici tridsiatych rokov 20. storočia*. In: Nemeš, J. – Papajik, D. (eds.): Ružomerský historický zborník III. Ružomberok 2009, s. 205–223.

Najväčšiu pozornosť v rámci predvolebnej kampane venovala tlač slovenských agrárnikov autonomistickému bloku, predovšetkým jeho slovenským súčastiam. Okrem pravidelných informácií o odchode mnohých členov z HSLS, nesúhlasiacich s jej politikou a spoločným postupom s rusínskou a poľskou stranou, poukazovala aj na aktivity A. Hlinku, ktoré vyvolávali rozbroj medzi evanjelikmi a katolíkmi,⁴ spochybňovala ich spojenie a nimi zdôrazňovanú nadkonfesionálnosť. Nevyhla sa ani tradičným predvolebným atakom na lídrov jednotlivých strán, pričom zdôrazňovala ich politickú neschopnosť.⁵ Agrárici nazvali autonomistický blok „politickým cirkusom“⁶ a podrobili kritike jeho náhľad na „slovo, s ktorým sa neslobodno zahrávať“. Autonomia Slovenska, ktorú stotožňovali so štátnou samostatnosťou a porušením legislatívnej jednoty, by podľa nich v aktuálnej medzinárodnej situácii znamenala pre Slovákov smrť.⁷ Na častých predvolebných zhromaždeniach republikánskej strany bolo už štandardnou súčasťou agitačného protiľudáckeho boja aj zásadné odmietanie „nepotrebné autonómie“, či neskorším poslancom J. Topolím na zhromaždeniach v Domaňovciach a Kolčove zdôrazňované zneužívanie náboženstva kňazmi.⁸

Ľudáci išli do volieb s veľkými nádejami, spojením s Autonómnym zemedelským sojuzom, vedeným A. Bródym, Slovenskou národnou stranou a so združením Polskie stronnictwa w Czechoslowacji na čele s L. Wolfom a s heslom nacionalistickej autonómie si na Slovensku sľubovali zisk mandátov.⁹ Predovšetkým spojenie s národníkmi ich mohlo viesť k presvedčeniu, že sa im na svoju stranu podarí strhnúť mladú radikálnu generáciu a tak vytvoriť na parlamentnej pôde blok, ktorý bude môcť zastupovať väčšinu slovenských poslancov. Súčasným zlúčením so stranami Podkarpatskej Rusi a Tešínskeho Sliezska a prípadným posilnením by sa ľudová strana mohla stať najsilnejšou katolíckou stranou. Vývoj však napokon ukázal, že volebný blok nebol ničím trvalým a s takým silným ideovým podkladom, aký uvádzal. Došlo k úplnému rozchodu medzi jeho slovenskými stranami, v tlači bolo možné sledovať zápas medzi národníkmi a ľudákmi, ktorí boli obviňovaní z rozvratu národnej strany. Blok sa rozpadol, pretože sa nedostavil očakávaný úspech ľudákov.¹⁰ Ukázal sa moment podobný prvým parlamentným voľbám v roku 1920, keď v miestach, kde ľudáci viedli najväčší boj s agrárnikmi a usilovali sa o vzrast na ich úkor, boli úspešnejší komunisti a socialisti.

Je známe, že vo voľbách napokon zvíťazila strana nemeckej menšiny, čo bolo spolu s volebným výsledkom na Slovensku – kde vyhral autonomistický blok s hlavnou zložkou ľudovou stranou¹¹ – pre zahraničie (a najmä pre hitlerovské Nemecko) dôležitým signálom vnútornej labilitaty Československej republiky. Aj napriek väčšiemu počtu získaných hlasov mala vďaka volebnej

⁴ RUPPELDT, F.: *Ktože má byť vo vláde, ak nie my Slováci*. Slovenský denník (ďalej SD), 17. 5. 1935, s. 5.

⁵ *Takto vyzerajú vodcovia autonomistického bloku*. SD, 16. 5. 1935, s. 2; *Niektorí národníci v pravom svetle*. SD, 16. 5. 1935, s. 1; *V ich spoločnosti možno štát len rozvracať*. SD, 12. 5. 1935, s. 2.

⁶ *Politický cirkus, to je autonomistický blok Hlinkov a Rázusov*. SD, 17. 5. 1935, s. 2.

⁷ *Autonomia – smrť Slovákov*. SD, 17. 5. 1935, s. 1; *Autonomia je slovo, s ktorým sa neslobodno zahrávať*. SD, 16. 5. 1935, s. 2; *Autonomia bez programu a bez zodpovednosti*. SD, 12. 5. 1935, s. 1.

⁸ Štátny archív v Levoči (ďalej ŠALE), fond Štátne zastupiteľstvo v Levoči 1900–1949 (1952) (ďalej STZ-L), K 187, inv. č. 352, St 626/1935; tiež: ŠALE, f. STZ-L, K 187, inv. č. 352, St 622/1935.

⁹ SIDOR, K. – VNUK, F.: *Andrej Hlinka 1864–1938*. Bratislava 2008, s. 787.

¹⁰ A. Bartlová poukazuje aj na iný podnet k prerušeniu kontaktov národnej a ľudovej strany. Ešte pred voľbami do krajského zriadenia došlo medzi vo finančných ťažkostiach zmietanou národnou stranou a M. Hodžom k tajnej dohode, podľa ktorej mal minister poľnohospodárstva peňažne podporovať vydávanie straníckej tlače národníarov. BARTLOVÁ, A.: *HSLS v roku 1935, bohatom na dôležité politické udalosti*. Historický časopis (ďalej HČ), 54, 2006, 4, s. 641–642.

¹¹ Na Slovensku získal Autonomistický blok celkovo 30,1 % voličských hlasov, republikáni 17,6 %, Komunistická strana Československa 13,0 %, Krajská kresť.-soc. strana a maďarská národná strana 14,2 % a soc. demokrati 11,4 %. *Statistická ročenka republiky Československé*. Praha 1936, s. 269–270.

matematike Sudetonemecká strana v parlamente menej poslancov. Preto prezident T. G. Masaryk poveril vytvorením vlády agrárnikov, čo bolo pre zahraničie signálom nerovnakého pomeru pri del'be moci. Aj preto bolo v záujme novej vlády dosiahnuť majoritu, čo znamenalo rokovanie s československými živnostníkmi, nemeckými kresťanskými sociálmi a aj s ľudákmi. Dva dni po voľbách však v súvislosti s tvorbou novej vlády upozorňoval vo svojom liste A. Štefánek, patriaci do úzkeho okruhu M. Hodžu s výrazným vplyvom na politické dianie na Slovensku, neoficiálneho slovenského predsedu na aktuálnu nevhodnosť vstupu HSL'S do vlády.¹² Vo svojej argumentácii narábal predovšetkým s možným využitím ľudákmi, ktorí by si tým mohli pripisovať zásluhy v súvislosti s aktuálnymi cirkevnými otázkami, napr. založením a organizovaním novej bohosloveckej fakulty v Bratislave, menovaním nového arcibiskupa či riešením rôznych otázok okolo modu vivendi.¹³ Ako najdôležitejšiu úlohu označil A. Štefánek tú, aby arcibiskupský stolec a bohoslovecká fakulta boli obsadené agrárnikom blízkymi osobnosťami alebo aspoň nie členmi ľudovej strany, čo by podľa neho v prípade ich spoluvládnutia nebolo jednoduché.

Vnútri ľudovej strany sa ozývali hlasy o tom, že jej sedemročný radikalizmus príliš nepomohol, politicky strana nič nezískala. Prejavila vôľu jednat' o vstupe do vlády, ktorý však podmienila splnením požiadaviek s politickým charakterom, no predovšetkým okamžitou autonómiou Slovenska.¹⁴ Aj napriek získaniu zástupcov vo vedení oboch komôr parlamentu sa do novej vlády ľudáci po neochote ustúpiť zo svojich požiadaviek nedostali.¹⁵ Kritický postoj voči vláde a zámer ľudákov dosiahnuť autonómiu, „budovanú na etnickom, samostatnom národe slovenskom, ktorý majúc svoju suverenitu, spája sa dobrovoľne s bratským, podobne etnickým, samostatným a suverénnym národom a oba národy svoju suverenitu spolu odovzdávajú československému štátu a tvoria potom jednotnú československú štátnu suverenitu“, však zosilnel.¹⁶

Postupne sa na stránky ľudackej tlače dostávali témy poukazujúce na akékoľvek nezrovnalosti jednotlivých krajín Československa, za ktoré mali niesť zodpovednosť aj slovenskí agrárnici. Na prelome augusta a septembra 1935 poukazoval J. Tiso vo svojich úvodníkoch na hospodárske rozdiely, zvlášť v súvislosti s obilným monopolom. Práve v tomto monopole videl vytvorenie predpokladov pre zlepšenie vzťahu Čechov a Slovákov. Vláda ním získala prostriedok pre čiastočné vyrovnanie diferencie životnej úrovne, ktorá jestvovala medzi českým a slovenským roľníkom. Rozhodnutím o cenách obilia sa výsledok práce roľníka na Slovensku ocenil nižšie ako v prípade českého roľníka. Práve na nevyrovnanosť cenových parít ako na dôležitú záležitosť poukazovala autonomistická tlač. Podľa J. Tisa mali práve zástupcovia slovenských roľníkov vo vláde trvať na splnení požiadavky vyrovnaných parít, a to aj za cenu prípadného odchodu z vlády, ktorým by českí agrárnici aspoň spozorneli. Preto kritizoval lojalitu slovenských agrárnikov s ich českými kolegami za každú cenu.¹⁷

V kritike agrárnikov pokračovali ľudáci aj neskôr – v súvislosti so slovami, ktoré povedal M. Hodža na senickom zhromaždení, konanom pri príležitosti 25. výročia kandidovania do uhor-

¹² Slovenský národný archív (ďalej SNA), f. Anton Štefánek 1900–1960 (ďalej AŠ), K 5, inv. č. 402, List Milanovi Hodžovi zo dňa 21. 5. 1935.

¹³ Práve v máji 1935 bol podpísaný záverečný protokol o delimitácii hraníc diecéz podľa Modu vivendi. Pápežská bula to definitívne potvrdila až 2. 9. 1937, keď boli československé diecézy Vatikánom úradne schválené podľa štátnych hraníc. Súčasne s pápežskou bulou vydala československá vláda nariadenie o zrušení vynútenej štátnej správy cirkevného majetku na Slovensku, ktorý bol napokon už medzitým prevedený do cirkevnej správy. *Pokonanie so sv. Stolicou znamená i oslobodenie slovenských diecéz od zahraničných činiteľov*. SD, 29. 5. 1935, s. 2; tiež *Cirkevné majetky do správy cirkvi*. SD, 5. 6. 1935, s. 1.

¹⁴ SIDOR, K. – VNUK, F.: *Andrej Hlinka 1864–1938*. Bratislava 2008, s. 792–793.

¹⁵ Memorandum podmienok vstupu ľudovej strany do vlády s 32 bodmi pozri napr. Tamže.

¹⁶ *Len v autonómii je naša národná spása*. Slovák, 5. 7. 1935, s. 2.

¹⁷ TISO, J.: *Koreň zla*. Slovák, 4. 9. 1935, s. 1.

ského parlamentu, keď sedemnášť rokov po oslobodení kritizoval „úzkoprý centralizmus“, akým bola spravovaná republika, Slovensko označil za už natoľko hmotne a mravne silné, aby bolo rešpektované, a navrhoval decentralizáciu s patričným vplyvom Slovákov v štátnej správe.¹⁸ Ľudáci vo vzťahu k prednesenému prejavovali nedôveru a skôr skepsu, a K. Sidor dokonca obvinil Hodžu z neúprimnosti. Pravdepodobne mal na mysli vnútrostranícke rozhodovanie závislé od centra. Potvrďuje to aj článok uverejnený v Slovákov, podľa ktorého okrem poslancov a senátorov „na čele organizačného aparátu agrárnej strany na Slovensku je Čech Robl a rovnako Česi sú vedúcimi aj na mnohých župných a obvodných sekretariátoch“, takže agrárna strana na Slovensku nemala osobitný výkonný výbor a podliehala vo všetkom straníckemu vedeniu v Prahe.¹⁹

Na druhej strane však aj agrárnici starostlivo sledovali dianie vnútri ľudovej strany a ochotne vítali každý moment, ktorým mohli potvrdzovať svoju tézu o ľudackej protištátnosti, na základe ktorej nebolo možné s účasťou ľudákov vo vláde a ich pozitívnu činnosťou rátať. V tomto prípade im prišiel vhod generačný problém v ľudovej strane, ktorý vyvrcholil anonymnou brožúrou *Voláme pred súd národa kliku, ktorá diktuje v Ľudovej strane*.²⁰ Kriticky naladená brožovaná kniha hodnotila politiku strany, predovšetkým jej pôsobenie a dosiahnuté výsledky vo vláde, hovorila o nejasnosti hlavného stranického programového bodu a zavrhovala jej veľkostatkársku politiku. Apologetická reakcia nenechala na seba dlho čakať a už o mesiac neskôr, v septembri 1935, vydal K. Sidor z poverenia A. Hlinku Pravdu o Ľudovej strane.²¹ Vychádzajúc z tohto sporu sa podľa agrárnikov „v ľudovej strane uplatňujú veľmi často i také pohyby, ktorých jedinou snahou je rozbiť československý štát“.²²

Rok 1935 bol pre politické medzivojnové Československo rokom významným. Okrem parlamentných a prezidentských volieb sa na jeseň udiala pre Slovensko jedna z najdôležitejších zmien vo vláde, keď sa jej predsedom stal prvý Slovák, agrárnik M. Hodža.²³ Očakávania súvisiace s touto zmenou boli pre Slovensko veľké najmä z hľadiska dôsledkov hospodárskej krízy, pre ľudákov však doplnené o jeden dôležitý rozmer – riešenie otázky autonómie Slovenska. M. Hodža nastúpil do premiérskeho úradu vo veľmi zložitých medzinárodných okolnostiach, keď sa európska demokracia nachádzala v stave hlbokkej krízy, s charakteristickou črtou silnejúceho nacionalizmu a v niektorých krajinách aj totalitarizmu, čo výraznou mierou ovplyvňovalo a ovplyvnilo aj Československo.

V takejto situácii bolo veľmi dôležité posilnenie vnútornej stability štátu, k čomu malo výrazne prispieť aj zlepšenie postavenia Slovenska a Podkarpatskej Rusi a ich vyrovnanie s českými krajinami v zmysle československej jednoty. V časti svojho vládneho prehlásenia, v ktorej sa venoval tejto otázke, M. Hodža hovoril predovšetkým o hospodárskom zjednotení štátneho územia – najmä dobudovaním komunikačnej siete na Slovensku a Podkarpatskej Rusi, zjednotením dopravných taríf, podporou industrializácie, či podporou poľnohospodárstva. Polemizujúc s rastúcim tlakom na presadenie autonómie, ktorý spôsobovala predovšetkým

¹⁸ *Celé okolie senické spomínalo voľby z roku 1910*. SD, 17. 9. 1935, s. 1.

¹⁹ *Hodžov útek od centralizmu*. Slovák, 19. 9. 1935, s. 1; *Aký „decentralista“?* Slovák, 20. 9. 1935, s. 1.

²⁰ *Autorstvo brošúry vyjasnené*. Slovák, 31. 8. 1935, s. 1; *Vina a jej následky*. Slovák, 1. 9. 1935, s. 1.

²¹ SIDOR, K.: *Pravda o Ľudovej strane!* Bratislava 1935. 47 s.

²² Agrárnici to vzťahovali na pasáž Sidorovej *Pravdy o Ľudovej strane!*, kde sa na strane 34 uvádza, že Hlinka považoval štát len za formu, keď sa ho Kramár v poslaneckej snemovni 22. novembra 1923 opýtal, či pre Hlinku je rozdiel medzi štátom a národom. „Štát je československý a národ je slovenský.“ *Prečo je ľudová strana málo súca pre vládnú politiku*. SD, 24. 9. 1935, s. 1.

²³ BARTLOVÁ, A.: *HSLŠ v roku 1935, bohatom na dôležité politické udalosti*. HČ, 54, 2006, 4, s. 646–647. Autorka však pri úvahách o možnom nástupcovi J. Malypetra vo funkcii predsedu vlády uviedla nesprávne meno ministra vnútra, ktorým nebol odborník Jan Černý, ale agrárnik Josef Černý, vo funkcii od 14. 2. 1934 do 22. 9. 1938.

HLSLS, M. Hodža konštatoval plnú spokojnosť s krajiniským zriadením, i keď pripustil rozšírenie kompetencií krajiniských orgánov a inštitúcií.²⁴

Hodžovo expozé bolo ľudákmi vďaka jeho prístupnosti k obhajobe slovenských požiadaviek prijaté v podstate kladne, čo správne predpokladal aj A. Štefánek.²⁵ J. Tiso kladne hodnotil predovšetkým uznanie, že slovenský problém existuje, a to z najpovolanejších miest, ba dokonca, že sa hľadá aj spôsob jeho riešenia. S rovnakou radosťou mal prijať aj výslovné pripustenie slovenského národa s prízvukovaním československého štátu, teda reč slovenskú, autonomistickú.²⁶ No aj napriek tomu boli ľudáci, ktorí síce považovali rečnícky prejav za úspešný, skeptickí: „Slovenská opozícia má svoje skúsenosti s M. Hodžom, ktoré jej radia: oceniť objektívne všetko, čo dobrého pre Slovensko M. Hodža vykonal, ale neprečeňovať ani jednu reč, ani tie najúprimnejšie myslené slová.“²⁷ Rovnako nezabudli dodať, že zmena na premiérom poste a jeho obsadenie Slovákom môže v zahraničí budiť klamlivý dojem, že vzťah Čechov a Slovákov je už v poriadku a nedorozumenia sú vyriešené, pritom však zdôraznil, že týmto aktom ešte vôbec nie je vyriešený slovenský problém.²⁸ Ľudová strana zastávala voči M. Hodžovi aj naďalej protivnícky a nepriateľský pomer a jeho zmenu pripustila len v prípade Hodžovho vážneho riešenia slovenskej otázky, bez akéhokoľvek diktovania a v záujme Slovenska.²⁹

Nič na tom nezmenili ani udalosti spojené s prezidentskými voľbami v decembri 1935, ktoré ponúkajú a naznačujú i ďalší vývoj vo vzťahu oboch strán.³⁰ Agrárna strana nebola vo vzťahu ku kandidatúre E. Beneša jednotná a prejavovalo sa to aj v jej tlači. Kým ústredná tlač preferovala svojho kandidáta B. Němca, tlač vydávaná na Slovensku pod vplyvom M. Hodžu podporovala E. Beneša. Hodža sa k tomu zaviazal už pri svojom menovaní za premiéra. Pre ústredný orgán, pražský Venkov, ktorý uverejnil stanovisko strany k voľbe prezidenta, bola najväčšou oficiálnou prekážkou vo voľbe Beneša jeho stranická angažovanosť. Naopak, Hodžovi blízka Slovenská politika zdôrazňovala želanie odstupujúceho prezidenta Masaryka, aby ho v úrade nahradil jeho dlhoročný spolupracovník.³¹ Kvôli stabilite medzinárodných vecí podčiarkovala dôležitosť continuity domácej a zahraničnej politiky v duchu Masarykovom a jeho spolupracovníkov, a to zvlášť pre Slovensko, „ktoré i našim M. R. Štefánikom malo na všetkých tých veciach veľký podiel a ktoré oslobodenému programu zostane a musí zostať verné“.³²

Nejednota však charakterizovala aj ľudovú stranu, ktorá s otvorenou kampaňou váhala. Kým A. Hlinka pôvodne presadzoval M. Hodžu alebo ministra vnútra J. Černého, neskôr aj historika J. Pekařa, K. Sidor bol od začiatku proti Benešovi ako kandidátovi socialistov. Beneš si sympatie ľudákov prostredníctvom Vatikánu a cirkevnej hierarchie získal májovým eucharistickým kongresom, na ktorom vystupoval ku katolíkom maximálne ústretovo.³³ Osobné stretnutia Hlinku

²⁴ HARNA, J.: *Vládni prohlášení Milana Hodži z prosince 1935*. In: Pekník, M. (ed): Milan Hodža a agrárne hnutie. Bratislava 2008, s. 153–154.

²⁵ Vo svojom liste Beranovi sa však dotkol aj novej spolupráce s ľudákmi. „Keby sme mohli dôverovať ľudákovi“, konštatoval, „tak by som sa nebál ani najostrejšieho boja so socialistami.“ Zároveň však dodal, že „s nimi (ľudákmi – pozn. a.) sa dá len na určitý čas a za isté peňažné ústupky, na dlhšiu dobu však s nimi nie je možná spolupráca“, aj keď vôbec nepochyboval o tom, že ľudáci Hodžu podporia. SNA, f. AŠ, K 5, inv. č. 399, List R. Beranovi zo dňa 3. 12. 1935.

²⁶ *Chceme veriť, že nadišla doba...* Slovák, 7. 12. 1935, s. 1.

²⁷ *Podivné zjavy v pražskom sneme*. Slovák, 8. 12. 1935, s. 1.

²⁸ SIVÁK, J.: *Dr. Hodža ako ministerský predseda*. Slovák, 5. 11. 1935, s. 1.

²⁹ *Hodžove výhľady*. Slovák, 7. 11. 1935, s. 1.

³⁰ K podrobným prípravám a priebehu prezidentských volieb pozri napr. KLIMEK, A.: *Velké dějiny země Koruny české, sv. XIV. 1929–1938*. Praha, Litomyšl 2002, s. 332–384.

³¹ *V středu volba prezidenta*. Slovenská politika (ďalej SP), 17. 12. 1935, s. 1.

³² *Před volbou*. SP, 17. 12. 1935, s. 1.

³³ Potvrdil to aj A. Štefánek v liste R. Beranovi. SNA, f. AŠ, K 5, inv. č. 399, List R. Beranovi zo dňa 3. 12. 1935.

s Benešom, ktoré Beneš takticky zvládol veľmi dobre, keď dal Hlinkovi „ďalekosiahle garancie“,³⁴ napokon prispeli k tomu, že ľudová strana sa rozhodla „neprekázať“ uskutočneniu plánu muža, ktorý chce zabezpečiť poriadok vo vnútri štátu tak, aby tento vyhovoval i Slovákom, a chce zabezpečiť republiku v zahraničí“ s vedomím, že „táto voľba zaväzuje aj E. Beneša, prezidenta republiky, vyriešiť slovenský problém k spokojnosti všetkých Slovákov“.³⁵ Okrem iného sa podľa listu biskupa a apoštolského administrátora rožňavskej diecézy M. Bubniča pápežskému komorníkovi J. Rücklovi E. Beneš zaviazal splniť aj podmienku ľudovej strany, aby sa postaral o umožnenie spravovať rožňavské biskupské majetky rožňavským biskupom a nie kuratóriom podriadeným ústrednej správe biskupa Jantauscha v Bratislave.³⁶

Vo voľbách s jedným kandidátom, keď sa B. Němec kandidatúry napokon vzdal, dostal E. Beneš o 76 hlasov viac, ako predstavovali potrebné tri pätiny, čo bolo doposiaľ najviac vo všetkých dovtedajších prezidentských voľbách T. G. Masaryka. V povolebnom návrate Slovákov uviedol, že dôveru v kandidáta občianskych strán ľudová strana stratila po liste, ktorý uverejnili Lidové noviny – o tom, že B. Němec v Revolučnom národnom zhromaždení rečnil proti viere, chcel previesť odľučenie cirkvi od štátu, odlúčiť katolícku teologickú fakultu od univerzity a ako vedec poprel existenciu Boha.³⁷ Ľudáci vraj navyše videli nejednotnosť klubu agrárnikov a disponovali správami, podľa ktorých agráристи napokon nemali za B. Němca hlasovať. Podľa Slováka sa poslanec J. Ursíny na prievidskej schôdzke tri dni pred voľbami verejne vyslovil, že slovenskí agráристи podporia E. Beneša. Okrem toho vraj aj A. Štefánek, J. Líška a ďalší žiadali hlasovať za E. Beneša. Agrárnický Venkov ako dôležitú označil skutočnosť, že aj napriek tomu, že ľudovej strane boli dané garancie, republikánska strana zo svojej vôle, zo svojho rozhodnutia odmietla jednať, keď mala pochybnosti o prípustnosti jednania a o dosahu podmienok, čím vyšla z volieb neviazaná, voľná a nezaťažaná pri jednaní s ľudovou stranou.³⁸

Po prezidentských voľbách sa rivalita medzi slovenskými agrárnikami a ľudákmi zväčšovala, obe strany si rovnako pripisovali zásluhy na Benešovom zvolení. Ľudáci zdôrazňovali svoju rozhodujúcu úlohu nielen pri voľbe, ale aj na slovenskej politickej scéne, na čo si na druhej strane robili záľusk aj slovenskí agráристи a zvlášť premiér M. Hodža. Tomu zodpovedali aj vzájomné rokovania o vstupe ľudákov do vlády, ktoré viedol práve predseda vlády. Jeho A. Štefánek označil ako jediného, kto má patričné schopnosti získať a udržať HSĽS vo vláde, „ochočiť“ ich a tým aj znemožniť ich prepotenciu na Slovensku.³⁹

M. Hodža bol od začiatku predsedníctva vlády rozhodnutý rozšíriť pracovnú skupinu koalície, pre splnenie hospodárskeho plánu a programu počítal s nemeckými kresťanskými socialistami, ale predovšetkým s HSĽS. Uvedomoval si, že riešenie politických problémov na Slovensku je podmienené istou formou spolupráce práve s ľudákmi. V prejavoch predstaviteľov oboch strán, agrárnej i ľudovej, bolo možné postrehnúť zdôrazňovanie slovenskej spolupráce, čo naznačovalo, že by porady ministerského predsedu s ľudákmi, ku ktorým v marci 1936 dostal M. Hodža poverenie koalíčných strán, mohli mať tendenciu zblížovania. Ľudáci však zásadovo zotrvali na svojich požiadavkách, a to aj napriek očakávanému poľaveniu kvôli prejavu dobrej vôle vo veci amnestie V. Tuku.

³⁴ *Pražský list*, Slovák, 20. 12. 1935, s. 1.

³⁵ Dr. Eduard Beneš zvolený už v prvom kole za prezidenta republiky. Slovák, 19. 12. 1935, s. 1. K Benešovým reakciám na ľudácke požiadavky pozri bližšie: BYSTRICKÝ, V.: *Eduard Beneš a Slovensko (1918–1938)*. HČ, 43, 1995, 2, s. 254–256.

³⁶ Archiv Kanceláre prezidenta republiky, f. Kancelář prezidenta republiky, K 53, T 665/21.

³⁷ Dr. Eduard Beneš zvolený už v prvom kole za prezidenta republiky. Slovák, 19. 12. 1935, s. 1.

³⁸ *Hlinova zповěd' o presidentské volbě*. Venkov, 21. 12. 1935, s. 1.

³⁹ SNA, f. AŠ, K 5, inv. č. 402, List Milanovi Hodžovi zo dňa 5. 12. 1935.

Prvým nárokom na postupnej ceste k autonómii bolo pre Ľudákov ministerstvo pre Slovensko so sídlom v Prahe a s plnými rezortnými právami. Ak by však nebolo možné toto ministerstvo vytvoriť, žiadala ľudová strana utvorenie slovenských sekcií v jednotlivých ministerstvách, čo by však bolo ešte komplikovanejšie ako vytvorenie ministerstva. Ďalšou požiadavkou bolo rozšírenie právomoci krajinského slovenského zastupiteľstva tak, aby malo určitú zákonodarnú právomoc v hospodárskej, kultúrnej a sociálnej oblasti, ale len v otázkach týkajúcich sa Slovenska. Ľudáci tiež žiadali rozšíriť právomoci krajinského prezidenta – hlavne povyšovanie úradníkov, ich prekladanie a menovanie by bolo bezpodmienečne viazané na súhlas krajinského prezidenta. V hospodársko-politickej a sociálnej oblasti žiadali ľudáci okrem iných zaistenie štátnych dodávok, podporu slovenských podnikov a priemyslu, štátnu podporu pri stavbe škôl, predovšetkým cirkevných. Napokon sa dožadovali zriadenia zvláštneho štatútu pre štátnych zamestnancov na Slovensku a odpolitizovanie štátnych úradov a všetkých hospodárskych a sociálnych inštitúcií. Zaujímavosťou a zaiste aj dobrým taktickým manévrom pre voličov bolo aj to, že explicitné vyjadrenie požiadavky autonómie nahradila zákonodarná právomoc krajinského zastupiteľstva.

Tieto požiadavky koalície strany kategoricky odmietli. M. Hodža však mal záujem aj naďalej hľadať spoločnú základňu s Ľudákmi, chcel uskutočniť decentralizáciu po sociálnej a personálnej stránke tým, že štátne podniky a krajinskí prezidenti mali dostať širšie právomoci v menovaní a prijímaní nižších zamestnancov. Východiskom mal byť predpoklad, že na Slovensku sa o aktívne zapojenie do riadenia štátu a štátnych podnikov usiluje postupne stále viac ľudí. Rokovania napokon na konci marca ľudáci prerušili na neurčito po tom, ako ich nároky boli M. Hodžom odmietané a odôvodnené tým, že by bolo nevyhnutné otvoriť a zmeniť ústavu, čo by v čase politickej nestability mohlo oslabiť aj politickú jednotu štátu. Aj napriek dvojmesačnému uisťovaniu o tom, že na oboch stranách je ochota k dohode, sa napokon ľudová strana rozhodla pre zotrvanie v opozícii.

Podľa V. Moravčíka, predstaviteľa mladej agrárnickej generácie, za tým stáli zo stránckeho hľadiska problematické úspechy minulej účasti vo vláde, neslávny odchod do opozície a následná veľká strata voličov. Všetky ľudovou stranou predložené memorandá a listiny považoval len za vonkajšiu okrasu, pretože „nie je možné nedôjsť k dohode vtedy, keď je u dohodujúcich sa strán dobrá vôľa“. Kým u Hodžu ju videl, u Ľudákov podľa neho bolo badať dve skupiny. Jedna sa „prehrabávala v dôvodoch za zriadenie ministerstva pre správu Slovenska“ a druhá súčasne proti nemu hľadala agitačné prostriedky. Napriek všetkému však za zodpovedné považoval obe strany – tak Ľudákov, aj keď s obmedzenými možnosťami, ako aj, a to predovšetkým, „hlavné mesto, resp. v ňom úradujúci činitelia“.⁴⁰ Na druhej strane je možné za výsledkom týchto rokovaní vidieť aj istý taktický ťah zo strany niektorých agrárikov, ktorí sa mohli usilovať o udržanie mocenskej prevahy na Slovensku, a preto radšej videli Ľudákov v neplodnej opozícii než vo vláde.

Na európskej scéne zatiaľ došlo k porušeniu demilitarizovanej zóny a k vstupu nemeckých vojsk na územie Porýnia. Západné ústupky voči hitlerovskému Nemecku spôsobovali aj v Československu pocit ohrozenia, súvisiaci s nemeckou menšinou ako s jednou z najproblematickejších vnútropolitických otázok. Do popredia sa tak od marca dostala dôležitá zahraničná politika a predovšetkým na ňu sa pri riešení vnútropolitických problémov bral ohľad.

Zostrenie opozičnej politiky, ohlásené ľudovou stranou po bezvýsledných rokovaníach o jej vstupe do vlády, bolo jasne naznačené na piešťanskom zjazde ľudovej strany v septembri 1936. Okrem zaujatia stanoviska proti prosovietskej zahraničnej politike a inklinácie k nacistickému

⁴⁰ MORAVČÍK, V.: *Ľudáci ostávajú v opozícii*. Zem, 1. 4. 1936, s. 81–82.

Nemecku ako mocenskej sile v boji proti boľševizmu, požadovala ľudová strana predovšetkým rýchle riešenie v podobe „plnej autonómie na federatívnom princípe“ a kritizovala doterajší mäkký postup.⁴¹ V súvislosti s touto stále výraznejšou orientáciou na autonómiu Slovenska bola spolupráca s Hodžovou vládou podľa ľudákov možná len v prípade, ak si osvojí ich princípy a program, prejaví ochotu s nimi rokovať na základe Pittsburskej dohody a prijme ich požiadavky.⁴²

Určité zmiernenie tejto politiky ľudovej strany a azda aj vstúpenie ľudákov do vlády sa vo verejnosti a zvlášť v centralistickej tlači očakávalo po stretnutí M. Hodžu a A. Hlinku v Černovej, pri príležitosti 30. výročia černovských udalostí. Tu predseda vlády požadoval „pre svoj slovenský národ najsvojráznejší vývin“, pretože „Slovensko prinieslo pre náš štát rovnováhu síl a jemu možno ďakovať, že u nás nebolo a niet kultúrnych bojov“.⁴³ Ľudáci však veľmi rýchlo popreli akékoľvek zblíženie: „V Prahe si myslia, že slovenskú otázku možno odbaviť zdvorilostným aktom ministerského predsedu a zdvorilou odpoveďou vodcu opozície na tento akt.“⁴⁴

K zblíženiu nepomohla ani otázka otvorená počas vyjednávani pred prezidentskými voľbami a týkajúca sa možného prepustenia V. Tuku z väzenia, ktorá sa stala aktuálnou až v priebehu roka 1937. Od januárových návštev A. Hlinku a K. Sidora v pankráckej väznici sa pod vplyvom K. Sidora na stránky Slováka opäť dostávalo meno V. Tuku, tentoraz v súvislosti s dlhšie prebiehajúcimi snahami o jeho amnestovanie.⁴⁵ Napokon na začiatku júna 1937 došlo k jeho prepusteniu na podmienenú slobodu pod ochranným dozorom neďaleko Plzne.⁴⁶ Azda aj preto na konci roka 1937 vyvolala v koalíčných kruhoch v rámci rozpočtovej debaty veľké rozčarovanie snemová reč poslanca K. Sidora, v ktorej kritizoval nedostatočné venovanie sa slovenskému problému, ale predovšetkým sa znovu dotkol Tukovho procesu. Prípado znovu vtiahol do politickej roviny. Hovoril o zrežirovanom politickom procese so snahou vyradiť celú vtedy vládnu ľudovú stranu z konsolidačného procesu, čo sa splnilo vynesením nespravodlivého rozsudku a vystúpením z vlády.⁴⁷ Na parlamentnej pôde ho kvôli tomu ostro kritizovali agrárci O. Devečka a J. Lichner, pričom Lichner to označil za „neslýchanú provokáciu“, ktorá mala byť dôvodom nie pre hľadanie pravdy, ale pre rozhorčenie medzi Čechmi a Slovákmi.⁴⁸

Rovnako zvýšenú pozornosť jej venovali agrárci aj v tlači. Sidora označili za verejnú obhajcu „tukoviny“, vylúčili akúkoľvek spoluprácu s ľudovou stranou, ktorá nemohla požívať dôveru „odpovedných činiteľov, ak sa úplne nevymaní z tukoviny a tejto tukovskej minulosti sa nezriekne“.⁴⁹ Následne bola uverejnená aj parlamentná reč ministra spravodlivosti I. Dédera,

⁴¹ Napríklad Rudolf Čavojský, od roku 1933 člen predsedníctva, neskôr člen užšieho predsedníctva, ako aj výkonného výboru, od roku 1935 poslanec za HSEŠ v parlamente ako zástupca kresťanskej odborovej organizácie, uverejnil dňa 10. 10. 1935 v úvodníku časopisu kresťanskej odborovej organizácie *Slovenský robotník* s názvom Fašizmus smeruje k vojne, v ktorom písal o dianí v Nemecku a jej ďalších plánoch aj tieto slová: „Zdá sa, že odklon ľudstva od kresťanských zásad nezostane len pri tom následku, že sme sa dostali len do hospodárskej krízy, ale sme na ceste k ďalšiemu, ešte hroznejšiemu následku. Sme na ceste k vojne.“ Prevzaté z ČAVOJSKÝ, R.: *Spomienky kresťanského odborára*. Bratislava 1996, s. 33.

⁴² Snemovanie slovenského národa v Piešťanoch. Slováč, 22. 9. 1936, s. 1.

⁴³ „Sme vďační Prozreteľnosti, že osud Slovenska je zaistený...“ SD, 28. 10. 1937, s. 1.

⁴⁴ *Dojem zblíženia*. Slováč, 16. 11. 1937, s. 1.

⁴⁵ *Na návšteve u Vojtecha Tuku*. Slováč, 14. 1. 1937, s. 1; *Okolo prípadu profesora Vojtecha Tuku*. Slováč, 15. 1. 1937, s. 3; SIDOR, K.: *Prípado Vojtecha Tuku*. Slováč, 20. 1. 1937, s. 1.

⁴⁶ K problematike úsilia o vyriešenie Tukovej otázky od procesu s ním až do jeho amnestovania pozri napr.: LUKEŠ, M.: *Cesta k amnestii Vojtecha Tuky*. HČ, 46, 1998, 4, s. 663–672.

⁴⁷ Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/119schuz/s119010.htm>, [cit. 23. 2. 2014] V Slovákovi bola publikovaná 4. 12. 1937, s. 1–2.

⁴⁸ Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/120schuz/s120005.htm>, [cit. 23. 2. 2014].

⁴⁹ *Tukovina je navždy likvidovaná*. SD, 5. 12. 1937, s. 3.

s ktorou vystúpil hneď na druhý deň, obsahujúca „kajúcne priznanie z poblúdenia“ V. Tuku. Tuka sa v ňom vyznal z pokusu „o násilné prebudovanie ústavy, nedbajúc vo svojej zaslepenosti nebezpečia, ktoré by som bol na svoj národ a štát eventualne uvalil“.⁵⁰ Podporou mali byť aj články „nie odrodilcov, ale povedomých Slovákov“, informujúce o pobúrení, ktoré spôsobila reč Sidora, ako aj o protestoch voči politike ľudovej strany. Nespokojnosť s politikou mal vyjadriť predseda miestnej organizácie ľudovej strany v Lomnici v Prievidzskom okrese, podľa ktorého má „ľudová strana záujem len na tom, aby všetkých v štáte rozvadila a nestará sa o roľníkov a robotníkov“. V podobnom duchu sa niesol aj ďalší príspevok – predsedu miestnej organizácie v Dobročnej Jána Mikuláša. Obaja pritom vyzývali k vystupovaniu z ľudovej strany.⁵¹ Pražský Venkov v tejto súvislosti konštatoval zvýšený radikalizmus ľudákov, keď k tomu pridal aj kritiku reči senátora za ľudovú stranu Š. Polyaka v rozpočtovom výbore, ktorú označil za osudnú vzhľadom na zahranično-politické udalosti, ktoré si vyžadujú zreteľnejšiu československú jednotu aj v opozičných stranách.⁵²

Jubilejný dvadsiaty rok Československej republiky sa zároveň niesol v znamení medzinárodného problému, ktorým sa stala sudetonemecká otázka. Na prelome rokov mohutnelo a svoju činnosť zintenzívnilo autonomistické hnutie – z dôvodu výročia podpísania Pittsburskej dohody, o ktorej realizáciu a vtelenie do ústavnej listiny sa usilovalo. Politická aktivita na Slovensku prechádzala postupne do rúk ľudákov, ktorých novoročné heslo „V novom roku do útoku“ vyvolalo rozhorčenie aj u agrárnikov. Krátkym exkurzom do dvadsiatich rokov existencie republiky, s dôrazom na dielo pozemkovej reformy, zhrnuli politiku ľudovej strany do útočenia proti budovaniu Slovenska v smere hospodárskom, sociálnom i kultúrnom. „Ľudáci nie sú budovateľmi, lebo ich ešte nikto nevidel zakladať ustanovizne, prospešné slovenskému ľudu, družstvá, peňažné ústavy, priemyslové podniky, kultúrne ustanovizne.“⁵³ Agrárici ľudákom zároveň vyčítali neoprávnené vyhlasovanie sa za jediných reprezentantov celého slovenského národa a štvanie proti ústave republiky heslom Pittsburskej dohody, aby „mohli oddeliť Slovensko od ostatných zemí republiky zvláštnym snemom“. Toto tvrdenie podložili údajnými výroky Hlinku zo žilinského zhromaždenia strany 23. januára 1938, keď povedal: „Ak nám nedáte Pittsburskú dohodu (do ústavy – pozn. a.), tak povieme Prahe zbohom.“⁵⁴

Zásadné stanovisko agrárnikov proti naplneniu Pittsburskej dohody zaznelo aj z úst J. Ursínyho, ktorý bol v otázkach postavenia slovenského národa presvedčeným národovcom a s M. Hodžom sa rozchádzal v jeho čechoslovakistickom názore. Ten vo svojej prednáške v rámci cyklu prednášok „Slovensko a Praha“ hovoril o nejednotnosti životnej úrovne hospodárskej, sociálnej a kultúrnej v celom štáte. Dielo pozemkovej reformy, budovanie poľnohospodárskeho družstevníctva a odborného školstva označil v rámci starostlivosti o poľnohospodárstvo na Slovensku za pokrokové. Naopak, oblasť slovenského priemyslu a jeho rozvoj hodnotil ako nepostačujúce, kritizoval aj nejednotnosť železničných taríf. Aj napriek nespornej českej personálnej pomoci priznal, že k nesúladu medzi Slovákami a Čechmi prispeli aj niektorí Česi svojím vzťahom k slovenčine a k slovenským kultúrnym hodnotám. V tejto súvislosti kritizoval neznalosť slovenčiny v historických krajinách. Podľa neho československosť je treba chápať ako „rovnocennosť dvoch veľkých zložiek“, preto sa Slováci musia dostať vo väčšom počte nielen do centrálnych úradov, ale aj ostatných podnikov v Čechách a na Morave. Napokon hovoril o dvoch táboroch v slovenskej tlači a o ich chybách. „V tábore, ktorý vyslovuje zásadnú

⁵⁰ *K čomu sa priznal dr. Vojtech Tuka*. SD, 5. 12. 1937, s. 3.

⁵¹ *Ľudáci odmietajú Sidorovu reč*. SD, 14. 12. 1937, s. 2.

⁵² *Zvýšený radikalizmus ľudákov*. Venkov, 10. 12. 1937, s. 3.

⁵³ *Proti komu do útoku?* SD, 11. 2. 1938, s. 1.

⁵⁴ *Na okraj žilinskej nedele ľudáckej*. SD, 25. 1. 1938, s. 1.

a absolútnu jednotu, treba viac zmyslu pre skutočné zistenie nedostatkov a v druhom tábore autonomistickom nebolo nikdy slova uznania pre to, čo sa na Slovensku dobrého vykonalo.“ Súčasne hovoril aj o dvoch smeroch vnútri ľudovej strany. Podľa neho sú „jedni za dobré vybavenie slovenských vecí, druhí, ktorým slovenský nacionalizmus nie je skutočnou túžbou duše, žiadajú legislatívnu autonómiu.“⁵⁵

V úsilí o upevnenie zahraničnej politiky bolo potrebné v prvom rade vyriešiť problémy vnútri štátu, eminentný význam v tomto zmysle mal slovenský problém. Aj keď vláda po neúspešných rokovaníach v roku 1936 ohlásila jeho vyriešenie aj bez účasti HSEŠ v koalícii, nestalo sa tak ani do roku 1938. Ochotu vstúpiť do vlády potvrdil za ľudovú stranu vo svojom marcovom parlamentnom vystúpení M. Sokol, avšak iba pri rešpektovaní prirodzeného práva slovenského národa a vládnom predsavzatí vyriešenia slovenského problému na základe Pittsburskej dohody.⁵⁶

Podľa agrárnika J. Lichnera sa však Slovensko „nemôže nechať strhnúť do bojov deliacich ho na tábory stojace proti sebe“. Riešenie slovenského problému videl v rozšírení právomocí krajinského prezidenta a samosprávnych inštitúcií, preto kritizoval ľudovú stranu kvôli obnove starého boja o Pittsburskú dohodu. J. Lichner priznal jej význam pre tvorbu mierových zmlúv, pokladal ju však za naplnenú v slovenskej administratíve, slovenských súdoch, krajinskom zastupiteľstve a v tom, že minister spravodlivosti a predseda vlády sú Slováci. Pre neho bola podkladom pre riešenie slovenského problému, na rozdiel od Sokola, Martinská deklarácia, ktorá „platnejšie a podrobnejšie definuje veci, a to za spontánneho súhlasu zástupcov celého slovenského národa“.⁵⁷

Medzinárodné komplikácie, do ktorých sa Československo dostalo 13. marca 1938 po anšluse Rakúska Nemeckom, využívali predovšetkým ľudáci na presadenie svojich požiadaviek. V zápase o autonómiu sa usilovali zainteresovať aj zahraničie. Autonomistický blok opozičných politických strán ospravedlňovali negatívnym postojom k pasívnej politike neustáleho čakania na vstup do vlády, pre ktorý sa osvedčili už po parlamentných voľbách 1935, ale len na základe svojich programových požiadaviek. Išlo o formu spolupráce nespokojných národností v republike s cieľom organizovať protiváhu mocenským českým prostriedkom. Spolupráca sa mala uskutočňovať najmä vzájomnou podporou v parlamente pri presadzovaní požiadaviek všetkých zúčastnených strán. Podľa V. Bystrického smerovala ľudácka predstava najmä k tomu, aby za poskytnutie určitých politických koncesíí mohli vplývať na politiku SdP a Maďarskej zjednotenej strany v tom zmysle, aby získali podporu pri zachovaní územnej celistvosti Slovenska aj v prípade rozbitia republiky, čo zároveň spochybňovalo postoj ľudákov k obrane republiky a súčasne jej politické metódy boja.⁵⁸

Došlo k zostreniu vzťahov, autonomistická spolupráca ľudovej strany s Henleinom a Esterházyom sa v tlači odmietala a odsudzovala. Venkov v tejto súvislosti poukazoval na zodpovednosť, ktorú zvlášť v zložitých medzinárodných podmienkach nesie aj ľudová strana. Preto považoval jej úsilie za veľmi opovážlivé, ktoré štát neposilňuje, ale naopak, oslabuje. J. Tiso však aj napriek tomu zdôraznil potrebu realizovať politickú autonómiu Slovenska ako praktické uplatnenie sebaurčovacieho práva slovenského národa v Československej republike. Podľa neho jedine autonómne riešenie slovenského problému môže zaisťovať rovnoprávnosť slovenského národa s národom českým a konsolidovať pomery na Slovensku.⁵⁹ Morálne

⁵⁵ *Česko-slovenské problémy*. SD, 10. 2. 1938, s. 1.

⁵⁶ Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/137schuz/s137001.htm>, [cit. 23. 2. 2014]

⁵⁷ *Jasná slova posl. Lichnera*. SD, 11. 3. 1938, s. 1.

⁵⁸ BYSTRICKÝ, V.: *Zahraničnopolitické koncepcie politických strán na Slovensku koncom tridsiatych rokov 20. storočia*. HČ, 48, 2000, 2, s. 277–278.

⁵⁹ Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/143schuz/s143004.htm>, [cit. 23. 2. 2014].

a politické právo vystupovať v mene Slovákov ľudákom poprel agrárnik J. Ursíny, ktorý za slovenských poslancov koalíčných strán spolu s poslancom Národnej obce fašistickej vyhlásil, že väčšina slovenského národa si legislatívnu autonómiu Slovenska nepriala, lebo práve v nej videli porušenie našej štátnej jednoty a ohrozenie národnej a štátnej existencie. Dementoval autonomistické vyhlásenie, podľa ktorého všetci príslušníci československého smeru opustili slovenskú národnú platformu a neuznávajú existenciu slovenského národa, keď za „hriech páchaný na sebe samom“ označil „nacionalizmus slovenský, vyostrovaný protičesky“. Legislatívnu autonómiu považoval za dvojnásobne nebezpečnú, keď je formulovaná a keď sa „o ňu bojuje s tými, ktorí sa o našu národnú smrť usilovali“.60 V podobnom duchu sa niesol aj senátny prejav A. Štefánka deň predtým.61

Agrárnici v súlade s prístupom koalíčných strán verejne proklamovali a neustále opakovali odhodlanie brániť republiku a preto pokračovali v zdôrazňovaní štát poškodzujúcej spolupráce ľudákov s opozičnými stranami Nemcov a Maďarov. Svoje tvrdenia podopierali napr. aj informáciami typu, že výbor ľudovej strany v Košiciach prejavil nespokojnosť s vedením strany, „ktorá poškodzuje nielen ich záujmy, ale záujmy celého Československa“,62 a súčasne odsúdil dlhoročný opozičný prístup ľudovej strany, ktorý bol pre voličov a priaznivcov strany neprínosný, a prejavil antipatiu voči aktivitám ľudovej strany v rámci autonomistického frontu.63

V ľudovej strane však prevládal názor, že zahraničná politická situácia je pre stranu neočakávane priaznivá a doba sama pracuje pre vynútenie požiadaviek autonomistov podľa Pittsburskej dohody, originál ktorej na konci mája priniesla delegácia amerických Slovákov, vedená predsedom Slovenskej ligy v Spojených štátoch amerických P. Hletkom. Kým vedenie ľudovej strany očakávalo, že plánované oslavy 20. výročia jej podpísania a bratislavská manifestácia budú mať veľký ohlas nielen vo vnútropolitickom, ale aj v zahraničnom politickom živote, centralisti mali opodstatnený strach z množiacich sa národných požiadaviek. O ich obavách svedčí aj správa krajinského prezidenta Orságha o prevrate v Československej republike, ktorým si mali ľudáci za pomoci delegácie z Ameriky vynútiť autonómiu. Po organizačnej a politickej stránke sa mali udalosti uskutočniť podobne ako Pribinove oslavy v Nitre.64

Na oslavách pred budovou Slovenského národného divadla došlo k prečítaniu originálu Pittsburskej dohody, dôrazne bolo žiadané jej vtelenie do ústavy Československej republiky, slávnostne bola prehlásená osobitosť slovenského národa a odmietnutá fiktívna jednota československého národa. V ten istý deň, 5. júna 1938, bol zároveň v Slovákovi publikovaný návrh na vydanie ústavného zákona o autonómii Slovenska, ktorý pripravili F. Ďurčanský, A. Kočiš a M. Sokol.65 Dôsledky, ktoré z toho vyplývali, boli porovnateľné s dôsledkami po udalostiach v Nitre v roku 1933. Po tom, ako sa ľudákom nepovoľovali zhromaždenia a došlo aj k zastaveniu

60 *Väčšina slov. národa si nepraje legislatívnu autonómiu*. SD, 1. 4. 1938, s. 1.

Dostupné aj z: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/144schuz/s144001.htm>, [cit. 23. 2. 2014].

61 *Koalícia odmieta autonomistické deklarácie*. SD, 31. 3. 1938, s. 1.

62 SNA, f. Krajinský úrad v Bratislave I Prezídium (1920) 1928–1938 (1939), K 251, inv. č. 612, P IV-HSEŠ, č. 20810.

63 *Košická organizácia Hlinkovej strany nejestvuje*. SD, 10. 4. 1938, s. 2; *Vystupujeme z Hlinkovej strany v Košiciach*. SD, 20. 4. 1938, s. 2.

64 ŠALE, pobočka Levoča, f. Okresný úrad v Levoči 1923–1944, kart. 49, inv. č. 364, č. 985/38 prez.

65 Tento návrh žiadal pre Slovensko snem, vládu, ústavu a samostatné riadenie školstva, kultúry, obchodu, poľnohospodárstva a Ďalších ekonomických rezortov. Celoštátny parlament mal mať v kompetencii otázky obrany štátu, zahraničné clá a vôbec colnú politiku, dopravu, poštu a pod. Slovensko malo mať primerané zastúpenie vo všetkých medzinárodných úniách, orgánoch a radách a aj primeraný kontingent armády, podriadený slovenskému krajinskému veliteľstvu. Na Slovensku mal vzniknúť slovenský Najvyšší súd. BARTLOVÁ, A.: *Hlinkova slovenská ľudová strana*. In: MAREK, Pavel a kol.: *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998*. Olomouc 2000, s. 220.

vydávania denníka Slovenská pravda, protestovali ľudáci proti perzekúcii a J. Tiso sa 20. júna 1938 vyhrážal odvolaním zástupcov strany z parlamentu i všetkých zastupiteľstiev – krajinského, okresných i obecných.⁶⁶ Zároveň proti tomu protestoval aj A. Hlinka u M. Hodžu. Listom ho ako Slováka žiadal „kvôli neroztrpčovaniu duší“ o zásah proti prebiehajúcim perzekúciám.⁶⁷

Naopak, s cieľom prejaviť československú jednotu sa na druhý deň na tom istom mieste konala manifestácia, ktorú iniciovali slovenskí agrármici. M. Hodža na nej poprel ľudovej strane právo hovoriť za slovenský národ a konštatoval absolútnu oddanosť Slovákov československému štátu.⁶⁸ J. Ursíny pranieroval spoluprácu ľudovej strany s henleinovcami a esterházyovcami a apeloval na prítomnú delegáciu amerických Slovákov, „aby sa nedala pomýliť a urobila si vlastnú mienku o skutočnom zmýšľaní väčšiny slovenského ľudu, ktorý všetky svoje hodnoty si chce zachovať v neochvejnom súzvuku československom“.⁶⁹

Obe manifestácie sa súčasne uskutočnili pred záverečným dňom obecných volieb, v ktorých agrármici v koalícii s ďalšími siedmimi stranami vytvorili Slovenskú jednotu za československú demokraciu a republiku, so spoločným menovateľom obrany republiky, ale neurčitým programom. Tento čechoslovakisticky orientovaný blok mal Slovensko prezentovať ako pevnú súčasť štátu so stabilnou vnútropolitickou situáciou. Východiskom pre tieto strany bola zásada, že vážnosť republiky v medzinárodnej politike stúpa rovnomerne s vnútropolitickou konsolidáciou a budovaním spoločného postupu všetkých vrstiev obyvateľstva, ako aj stanovisko, podľa ktorého sú existencia slovenského národa, jeho bezpečnosť a budúcnosť podmienené existenciou spoločného štátu.⁷⁰ Ich cieľom bolo voľbami dokázať neoprávnenosť ľudákov vydávať sa za jediného zástupcu Slovákov a zároveň posilniť pozície vládnej politiky. Pre „jedinú reprezentantku slovenského národa“, ako sa označovala ľudová strana, malí voľby znamenať potvrdenie tejto tézy, a preto aj do volieb vstupovala v súlade s myšlienkou bratislavskej manifestácie požiadavky uznania svojprávnosti slovenského národa a uskutočnenia Pittsburskej dohody.

Podľa výsledkov volieb⁷¹ si však žiaden z rozhodujúcich politických prúdov a žiadna strana nemohli nárokovať výsadné postavenie. Konečné víťazstvo ľudákov bolo z hľadiska zostrenej medzinárodnej situácie a nárastu vnútropolitického napätia bezpredmetné. Pozornosť sa totiž po nich sústredila na hľadanie politickej dohody medzi stranami – v úsilí o zmenu štátoprávneho usporiadania, síce so spoločným cieľom, ale rozličnými názormi na spôsob a rozsah. To sa prejavilo aj v snahe ľudovej strany, ktorá chcela využiť prítomnosť americkej delegácie na zjednocovaciu akciu všetkých strán na Slovensku – v Bratislave, kde sa 30. júna 1938 napokon zišli len predstavitelia ľudovej, národnej a živnostenskej strany.

Čím viac sa komplikovala medzinárodná situácia, tým väčšou sa javila aj snaha „veľkej čiastky Slovenska“ i československej politickej verejnosti o spoluprácu s ľudovou stranou. Tá

⁶⁶ SIDOR, K. – VNUK, F.: *Andrej Hlinka 1864–1938*. Bratislava 2008, s. 891.

⁶⁷ SNA, f. Andrej Hlinka 1851–1945, K 5, inv. č. 807, List A. Hlinku M. Hodžovi zo dňa 20. 6. 1938.

⁶⁸ Všetci Slováci sme naprosto oddaní Československému štátu. SD, 8. 6. 1938, s. 1.

⁶⁹ SNA, f. Policajné riaditeľstvo v Bratislave 1920–1945 (1950), K 225, inv. č. 51, 5359/1938 Prez.

⁷⁰ BYSTRICKÝ, V.: *Zahraničnopolitické koncepcie politických strán na Slovensku koncom tridsiatych rokov 20. storočia*. HČ, 48, 2000, 2, s. 262–263.

⁷¹ Súhrmné výsledky neboli zverejnené kvôli tomu, aby sa predišlo politickým, či národnostným sporom. Prehľad výsledkov obecných volieb, ktoré napokon z rôznych príčin prebehli len v 41,71 % slovenských obcí, sa zachovali len v osobnom zázname účastníka porád politických ministrov, ktorí si to žiadali, I. Déreza, ktoré Bystrický považuje za úplne hodnoverné. Podľa nich Slovenská jednota získala 43,93 % hlasov, oproti voľbám 1935 nárast asi o 3 %, HSLS 26,93 %, oproti 1935, keď ako autonomistický blok s viacerými stranami 30,12 %, komunisti 7,4 %, čo znamenalo stratu 5,5 %, maďarské strany oproti 14,19 v 1935 zaznamenali 17,5 % a Karpatonemecká strana oproti 1,7 % nárast na 3,3 %. BYSTRICKÝ, V.: *Politické rozvrstvenie spoločnosti na Slovensku vo svetle obecných volieb roku 1938*. HČ, 40, 1992, 4, s. 439.

však na pozadí snáh Henleina rozbiť republiku bola hodnotená ako jej spolupracovník. Agrárnici kritizovali spojenectvo a sympatie ľudákov s henleinovcami a ich nacistickou ideológiou⁷², ľudovú stranu predstavovali ako neúprimného spojenca katolíckej cirkvi, ktorý ide proti nej tým, že pomáha realizovať protikresťanský program henleinovcov. Podľa nich bolo katolíctvo ľudovej strany len „prostriedkom pre získanie a pripútanie širokých vrstiev obyvateľstva, v ktorom je náboženské cítenie hlboko zakorenené“.⁷³

Ani ľudáci neostávali slovenským agrárnikom nič dlžní. Kritizovali ich pre predvolebnú agitáciu, v ktorej údajne sľubovali disparitu obilných cien medzi českými krajinami a Slovenskom. K tomu však nedošlo a podľa správy Československej obilnej spoločnosti zo dňa 14. júla 1938 sa ceny pre slovenských roľníkov s českými nevyrovnali.⁷⁴

Aktuálnym politickým a hospodárskym slovenským otázkam sa venovali aj bratislavské porady slovenských poslancov, senátorov a členov krajinského výboru republikánskej strany. Okrem Štefánkovho už klasického zdôraznenia princípu československej jednotnosti ako požiadavky súdržnosti štátu tlmočil J. Ursíny stanovisko republikánov, aby slovenská zložka a jej miesto v štátno-politickom československom národe boli reálne ponímané a správne aplikované v politike i v praktickom živote. Podľa neho pojem československosti neznamená zotretie slovenskej národnej individuality. Ďalší predstaviteľ mladej agrárnickej generácie K. Rybárik zdôraznil, že pri úprave personálnych otázok musí byť vyriešené zastúpenie Slovákov vo všetkých ústredných úradoch a vo vedúcich orgánoch štátnych a pološtátnych podnikov.⁷⁵ Slovák tieto požiadavky nazval „chodením okolo horúcej kaše“ a slovenských agrárnikov kritizoval pre ich neschopnosť odpútať sa od ideológie, „ktorá za 20 rokov neprospeľa svojráznemu vývinu Slovákov a Slovenska“.⁷⁶ A. Hlinka však toto konštatovanie rozšíril a označil ho pre slovenských agrárnikov a sociálnych demokratov za nevyhnutné, „lebo ináč nebudú ich v Prahe držať. Stratia meno svojej strany, ktorá je československou, stratia výdatnú podporu svojich pražských centrál a nevedeli by si udržať svoju slovensky písanú tlač a svoj organizačný aparát.“⁷⁷

Od júnových osláv Pittsburskej dohody, na ktorých vystúpil verejne poslednýkrát aj A. Hlinka, sa v tlači objavovali články komentujúce jeho odchod z verejného života spolu s hľadaním odpovede, kto z dvojice K. Sidor a J. Tiso bude jeho nástupcom. Táto otázka sa stala aktuálnou na začiatku druhej polovice mesiaca august, keď A. Hlinka zomrel. Jednej z najdôležitejších slovenských osobností venovala periodická tlač široký priestor, zvlášť však po jeho pohrebe a Hodžových slovách na ňom. „Prozreteľnosť nás teraz stavia pred ďalšie a veľké úkoly, ktoré vyžadujú zase súhrn rozvahy a bojovníckej tvrdosti. Hlinkova smrť nás priamo zaväzuje, aby naša obetavosť ani ďalej a nikdy neznala žiadnych hraníc. Práve Hlinkova smrť nás zaväzuje, aby sme my Slováci boli vždy na svojom mieste a s vernosťou republike napnuli všetky svoje sily k ďalšiemu zveľadeniu všetkých národno-politických i mravných a hmotných hodnôt svojho národa slovenského.“⁷⁸ Kým za slovami Venkova „je jedna spoločná naša pravda: jeden národ“ videli ľudáci útok voči všetkému, za čo Hlinka bojoval, za Hodžovými slovami

⁷² „Sama pre svoju intelektuálnu impotenciu nebola schopná vytvoriť si vlastnú nacionalistickú ideológiu vyhovujúcu slovenskému národnému duchu a preto siahla po pohodlnejšej ceste – nacistickej ideológii, ktorá je už hotová.“ *Ludácky nacizmus*. SD, 10. 7. 1938, s. 2.

⁷³ *S nacizmom proti katolicizmu*. SD, 13. 7. 1938, s. 1; *Ludácke vedenie pod komandom nemeckých nacistov*. SD, 10. 9. 1938, s. 3; *Hlasy o tej takzvanej slovenskej politike slov. ľudovej strany*. SD, 15. 9. 1938, s. 3.

⁷⁴ *Slovenský roľník aj naďalej bude dostávať za svoje obilie menej než roľník český*. Slovák, 16. 7. 1938, s. 3.

⁷⁵ *Slovenské požiadavky*. SD, 21. 7. 1938, s. 1.

⁷⁶ *Slabý hlas agrárnikov zo Slovenska*. Slovák, 22. 7. 1938, s. 1.

⁷⁷ HLINKA, A.: *Ostali sme sami*. Slovák, 11. 8. 1938, s. 1.

⁷⁸ „Musíme sa vzmužiť, lebo práve teraz stavia nás Prozreteľnosť pred ďalšie a veľké úlohy.“ SD, 23. 8. 1938, s. 1.

o zaväzovaní Hlinkovou smrťou registrovali prihlásenie sa k boju za práva samostatného slovenského národa a proti ideí československého národa a centralizmu.⁷⁹

V súvislosti s Hlinkovým pohrebom a Hodžovou rečou na ňom,⁸⁰ ktorá bola jeho poslednou na Slovensku, je dôležité upozorniť na zásadnú zmenu, ktorá sa potom udiala v agrárnickej tlači. P. Čarnogurský práve tento moment označil za chvíľu „politickéj metamorfózy“ agrárnej strany na Slovensku.⁸¹ Odtedy je totiž na stránkach jej tlače zrejmy odklon od ideológie československej jednoty, dôkazom čoho je aj článok považujúci delenie štátu ako synonymum autonómie Slovenska za neštátnické.⁸² Podľa V. Bystrického sa však tento obrat spája s prípravou národnostného štatútu a s ním súvisiacimi opatreniami, ktoré sa za určitých okolností mohli v prípade Slovenska dotknúť aj štátoprávnej oblasti, ale aj s politickými cieľmi agrárikov, s posunom v názoroch M. Hodžu, E. Beneša a viacerých politikov v republike k riešeniu národných a národnostných pomerov a v neposlednom rade aj s vnútropolitickým a predovšetkým vonkajším tlakom.⁸³

V každom prípade sa z ľudovej strany v hodnotení po Hlinkovom pohrebe stala razom „polovica slovenského národa“,⁸⁴ ktorá sa zásluhou niektorých novinárov dostávala do slepej uličky.⁸⁵ To bola v podstate reakcia na vyjadrenie K. Sidora, ktorý ako jediný možný spôsob realizovania nacionálnej slovenskej myšlienky označil boj a nie „kompromis, diplomatizovanie a predstieranie“.⁸⁶ Tento postoj zdôraznilo 31. augusta 1938 aj predsedníctvo ľudovej strany. Zabezpečenie existencie a bezpečnosti československého štátu spočívalo podľa neho v prvom rade v dohode a spolupráci slovenského a českého národa, ktorej podmienkou bolo spravodlivé vyriešenie slovenského problému.⁸⁷

Na nezhody vo vyjadrovaní agrárikov na adresu autonómie, keď najprv uviedli, že autonómia nie je strašiak a neskôr (30. 8.) ten istý Slovenský denník uviedol reč krajinského poslanca M. Poláka, podľa ktorého autonómia znamená nôž do tela republiky a rozvaľuje štát, poukazovali aj ľudáci.⁸⁸

V súvisi s vnútornou i zahraničnou situáciou vydala ľudová strana stanovisko, v ktorom konštatovala nevyriešený pomer Čechov a Slovákov ani po dvadsiatich rokoch a žiadala plné rešpektovanie svojprávnosti slovenského národa a slovenského jazyka a okamžité a definitívne riešenie slovenskej otázky na základe Pittsburskej dohody, so zákonodarným snemom pre Slovensko. Tiso, Sokol a Sivák tieto požiadavky v spojitosti s riešením slovenského problému predložili prezidentovi Benešovi.⁸⁹

Situácia po mníchovskej konferencii si vyžadovala nevyhnutné a neodkladné vyriešenie komplexu slovenských otázok v plnom rozsahu. Agrárici vydali prehlásenie, že „kto sa ešte

⁷⁹ *Česi a Hlinkov testament*. Slovák, 27. 8. 1938, s. 3.

⁸⁰ M. Hodža sa v nej vyjadril aj na adresu vzájomných vzťahov s Hlinkom, konštatujúc, že medzi nimi vážnejšie nezhody neboli. „Spoločná cesta nášho pokolenia bývala niekde nielen s Hlinkom spoločná, ale často i jednotná, niekedy sa rozchádzala, ale nie tak ďaleko, aby sa jej smery zase nezbližili.“ *Prejav predsedu vlády dr. Hodžu*. Slovák, 23. 8. 1938, s. 3.

⁸¹ ČARNOGURSKÝ, P.: *6. október 1938*. Bratislava 1993, s. 25.

⁸² „Nikto nás nepresvedčí, že v pojme a obsahu „autonómie“ sa už narušuje jednota a či dokonca ohrozuje suverenita štátu, keďže vlastne ide len o presun kompetencie administratívnej a zákonodarnej.“ *Strašiak autonómie*. SD, 26. 8. 1938, s. 1.

⁸³ BYSTRICKÝ, V.: *Národnostný štatút a štátoprávne programy na Slovensku 1938*. HČ 40, 1992, č. 1, s. 60.

⁸⁴ *Hlinkova smrť zaväzuje*. SD, 24. 8. 1938, s. 1.

⁸⁵ *Prvé kroky osirotených*. SD, 1. 9. 1938, s. 1.

⁸⁶ SIDOR, K.: *S vierou Hlinkovou vpred!* Slovák, 27. 8. 1938, s. 1.

⁸⁷ *Bez vyriešenia slovenskej otázky nemožno pacifikovať Slovensko*. Slovák, 2. 9. 1938, s. 1.

⁸⁸ *Autonómiou sa vráza nôž do tela našej republiky?* Slovák, 31. 8. 1938, s. 3.

⁸⁹ *Ľudová strana bude ďalej vyjednávať*. SD, 20. 9. 1938, s. 1.

dnes stavia proti širokej samospráve na Slovensku, je škodcom československej štátnosti. Je pre nás samozrejme, že slovenské veci vyrieši Praha a nie nejaká stranická inštitúcia v Žiline alebo zahraničie. O samospráve Slovenska sa musia dohodnúť predstavitelia českého a slovenského národa, nielen jedna slovenská strana, keďže ide o všetkých Slovákov.“⁹⁰ Nutnosť „dohody za každú cenu“ odporúčal aj Beran, argumentoval však tým, že keď sa uspokojuje menšina nemecká, poľská a maďarská, nemožno nerešpektovať oprávnené požiadavky slovenského národa ako spolutvorcu a spoluzakladateľa štátu. Podľa agrárnikov „sa stal slovenský problém taký páľčivý, lebo na našej strane sa ukázalo mnoho neschopnosti ho odstrániť a vyriešiť“. Hodža mal presvedčať pražské kruhy vyriešiť slovenskú otázku kvôli spokojnej a bezpečnej republike a republikánska strana trvala na okamžitom splnení oprávnených slovenských požiadaviek.⁹¹

K vyriešeniu slovenskej otázky došlo 6. októbra 1938 v Žiline, kde ľudová strana predložila svoj manifest o decentralizácii vládnej a výkonnej moci, založený na jej návrhu autonómie z júna toho roku. Žilinská dohoda agrárnikami prezentovaná ako „výraz spoločnej vôle slovenského národa“ bola logickým dôsledkom a následkom všetkých vnútropolitických i zahranično-politických udalostí a Slovensko aj napriek obavám pražskej vlády ostalo integrálnou súčasťou Československej republiky. Agrárnici vyjadrili ľútosť, že k zjednoteniu slovenských síl došlo až po dvadsiatich rokoch a práve v najkritickejších časoch.⁹² Zreteľne zmenená rétorika redaktorov Slovenského denníka sa prejavila aj v uznaní politiky veľkých nedopatrení, zásadnom oddeľovaní Čechov od Slovákov a v konštatovaní, že v Žiline padla nedôvera medzi dvoma najväčšími slovenskými politickými tábormi a otvorila sa cesta k širokej dohode, spolu s ostatnými stranami na Slovensku.

Zásadné zmeny sa udiali aj v samotnej agrárnej strane na Slovensku, kde sa uplatnila mladá generácia ľudí okolo časopisu Zem a došlo k osamostatneniu od českého ústredia. Vedením generálneho sekretariátu strany boli poverení K. Rybárik a F. Lednár, stranická tlač prešla do kompetencií V. Moravčíka. Všetci spomenutí od 15. októbra 1938 spolu s J. Petrovičom, M. Lapárom a J. Ursínyom tvorili šesťčlenný stranický výbor.⁹³ Ako tí, ktorí „mali vždy svoj pevný názor na to, ako treba riešiť slovenský problém“,⁹⁴ sa kládli do polohy spolutvorcov autonómie Slovenska, s právom rozhodovať o ďalšom dianí.⁹⁵ Vychádzali pritom z presvedčenia, že ľudovej strane podali ruku v historickom okamihu, čo ich pasovalo do rovnocennej a rovnako zodpovednej politickej zložky.⁹⁶ Na podčiarknutie dištancovania sa od starého stranického vedenia však V. Moravčík zároveň považoval za nevyhnutné zdôrazniť radikálny a nekompromisný prístup k ľuďom, „ktorí boli desaťročia naučení ležať na úslni moci“, a odmietnuť záchranu ich starých osobných pozícií.⁹⁷

Medzitým na Slovensku došlo k vyhláseniu Československej strany ľudovej na Slovensku o jej spojení s HSLS a o vytvorení jedného organizovaného celku. Podľa M. Mičuru totiž vyhlásením autonómie Slovenska prestal dôvod pre rozlišovania slovenských katolíkov na aktivistov a opozičných, pretože aktívna účasť na správe a budovaní autonómneho Slovenska prešla v plnej miere na HSLS.⁹⁸

⁹⁰ *Teraz ide o Slovensko*. SD, 4. 10. 1938, s. 1.

⁹¹ *Slovenský problém treba riešiť integrálne*. SD, 5. 10. 1938, s. 1.

⁹² *Dôsledky žilinskej dohody*. SD, 8. 10. 1938, s. 1.

⁹³ *Roľnícku stranu povedie šesťčlenný výbor*. SD, 16. 10. 1938, s. 1.

⁹⁴ *Ide o nové formy*. SD, 14. 10. 1938, s. 1.

⁹⁵ *Slováci Republikáni!* SD, 14. 10. 1938, s. 1.

⁹⁶ KRESÁK, Š.: *Dôvera a solidarita*. SD, 22. 10. 1938, s. 1.

⁹⁷ MORAVČÍK, V.: *Žiadne kompromisy*. SD, 15. 10. 1938, s. 1.

⁹⁸ *Mičurova strana zlikvidovala, mladí agrárnici odstránili české vedenie*. Slovák týždenník, 16. 10. 1938, s. 7.

Politická situácia napokon prinútila aj agrárnu stranu 5. novembra 1938 vydať rezolúciu, ktorou naznačila podrobenie sa myšlienke vytvorenia spoločnej celonárodnej strany na kresťanských a národných zásadách a súčasne poverila komisiu s plnou mocou urýchlením dohody s ľudovou stranou.⁹⁹ Porady zástupcov Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, Republikánskej strany zemeľského a maloroľníckeho ľudu, strany živnostenskej, Národného zjednotenia – a spoločne po predchádzajúcich poradách s fašistami a ostatnými stranami – sa napokon skončili podpísaním ohlasu, ktorým oznámili vznik Hlinkovej slovenskej ľudovej strany – strany národnej jednoty.

Vzájomné vzťahy agrárnej strany na Slovensku a Slovenskej ľudovej strany prechádzali počas celého medzivojnového dvadsaťročia dynamickým vývojom a až na necelé tri roky, ak nepočítame zastúpenie ľudovej strany vo vláde prostredníctvom Slovenského klubu v Revolučnom národnom zhromaždení, ich charakterizoval pomer koalíčnej a opozičnej strany. Súpermi si boli zároveň pri získavaní vplyvu medzi roľníkmi, zvlášť na vidieku. S výnimkou krátkeho obdobia po voľbách v roku 1920 boli obidve najvplyvnejšími slovenskými stranami, preto je pre ich vzťah konkurencia pochopiteľná. Aj napriek tomu je však v určitých momentoch možné zaregistrovať úsilie o kooperáciu, samozrejme z rôznych pohľadov.

Snahy o spoluprácu, charakteristické pre prvú polovicu dvadsiatych rokov 20. storočia, je možné opätovne postrehnúť na začiatku tridsiatych rokov, tentoraz pod vplyvom nevyhnutnosti hľadania riešenia pre krízou postihnuté Slovensko. Znovu však za jednotlivými snahami nemôžeme nespozorovať úsilie o posilnenie vlastného vplyvu, rovnako osobného i stranického. Strany súčasne prechádzali vnútornou krízou, v ich popredí sa postupne začínajú uplatňovať mladí stranícki predstavitelia. Práve u nich badať najväčšiu snahu o spoluprácu všetkých politických slovenských smerov, tentoraz na hospodárskom základe regionalizmu. Kritika mladých agrárnikov do vlastných radov sa stretla u ľudákov s pozitívnym ohlasom a stála na začiatku postupného jednostranného zblížovania oboch strán, navonok síce nepreukazovaného, ale naznačovaného vytrácaním pozitívnych reakcií na adresu čechoslovakizmu. K postupnej zmene politického zmysľania však dochádzalo len v agrárnej strane, ľudáci ostávali vždy na rovnakej línii s jasnou predstavou štátoprávneho usporiadania v uplatnení autonómie Slovenska na základe Pittsburskej dohody.

Summary

Slovak agrarians and the Ludaks. View of Their Mutual Relations in 1935–1938

Mutual relations of Agrarian Party in Slovakia and The Slovak People's Party were in dynamic development during the entire twenty-year-period between both world wars. Their relations could be defined as an relation of a coalition and an opposition party. But there were three years during which the Slovak People's Party was a member of the government via the Slovak club in the Assembly of the Slovak country. They were opponents when gaining the voters among farmers, especially in the countryside. With a short exception after the elections in the 1920, they were two most significant Slovak parties, so their

⁹⁹ SNA, f. AŠ, K 5, inv. č. 399, List R. Beranovi zo dňa 8.11.1938; *Historické rozhodnutie*. SD, 6. 11. 1938, s. 1. Pozadie agrárnych vnútrostraníckych rokovaní a úvah o splynutí s HSLS, resp. jeho odpore načrtáva vo svojich „Pamätiach“ z konca päťdesiatych rokov aj J. Lichner, aj keď sú značne poznačené situáciou, v ktorej sa nachádzal, s podčiarkovaním antipatie voči ľudákom. RYCHLÍK, J.: *Zápisky Jána Lichnera z väzenia*. HČ 46, 1998, č. 1, s. 102–103.

competition is natural. Despite that, one may observe efforts to cooperate in certain issues for various reasons. This is typical of 1920s, but it is possible to observe this situation in the beginning of the 1930s. At this time, it was due to solutions of the crisis in Slovakia. But, at the same time, one also sees efforts to improve own influence, both personal and of the party. The parties also face their own problems, new young leaders appeared to act in their front. It is just them who tried to cooperate within all the Slovak political movements, now based on economic elements of regionalism. The criticism of young agrarians of their own party was positively reflected in the Slovak People's Party and it was a starting point of continual convergence of both parties. It was not officially claimed, but it was defined via the lack of positive reactions to Czechoslovakism. The gradual change of political thinking was present only in the Agrarian party, the other party followed the same line with a clear vision of a constitutional arrangement in accordance with the autonomy of Slovakia following the Pittsburgh Agreement.